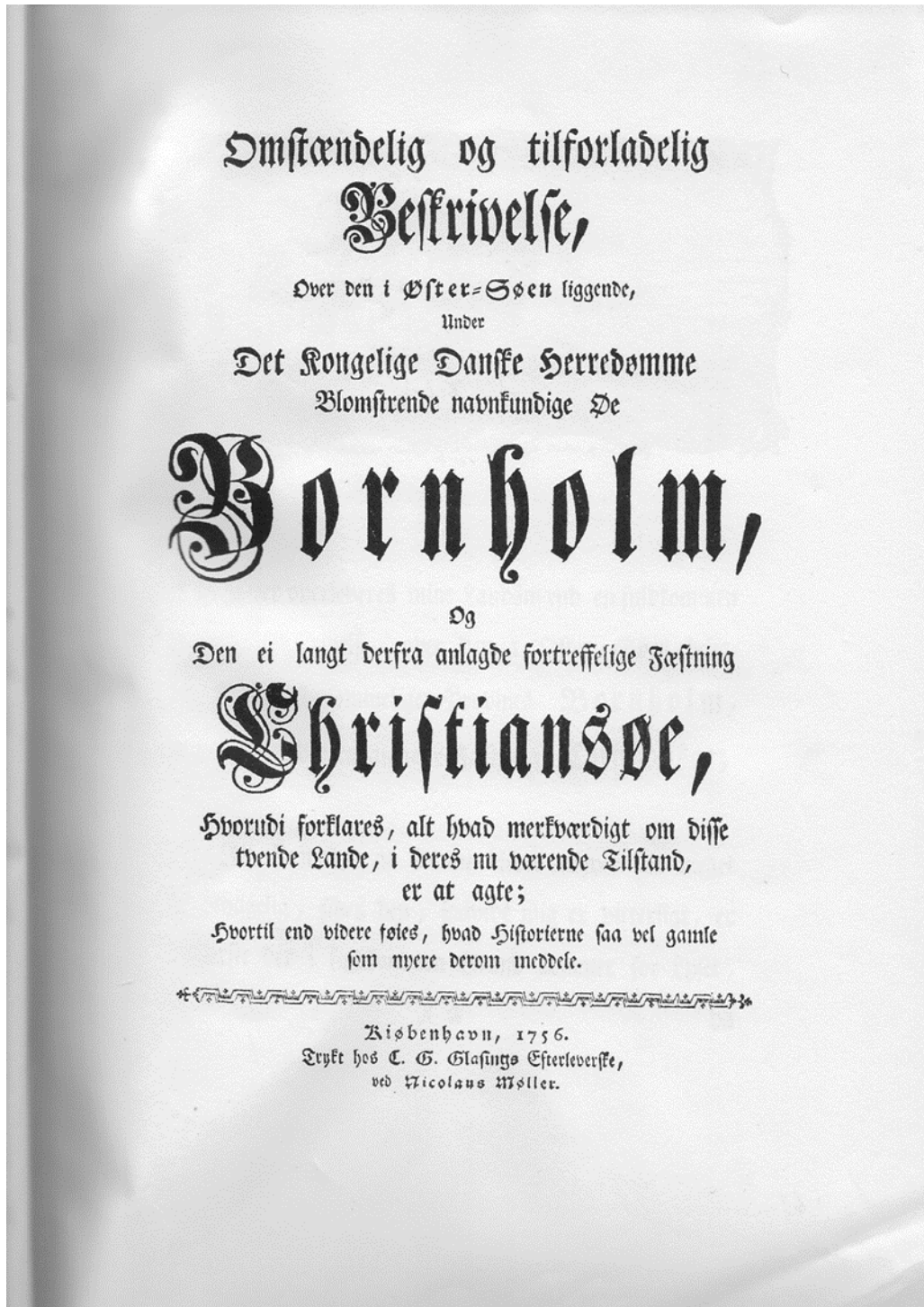

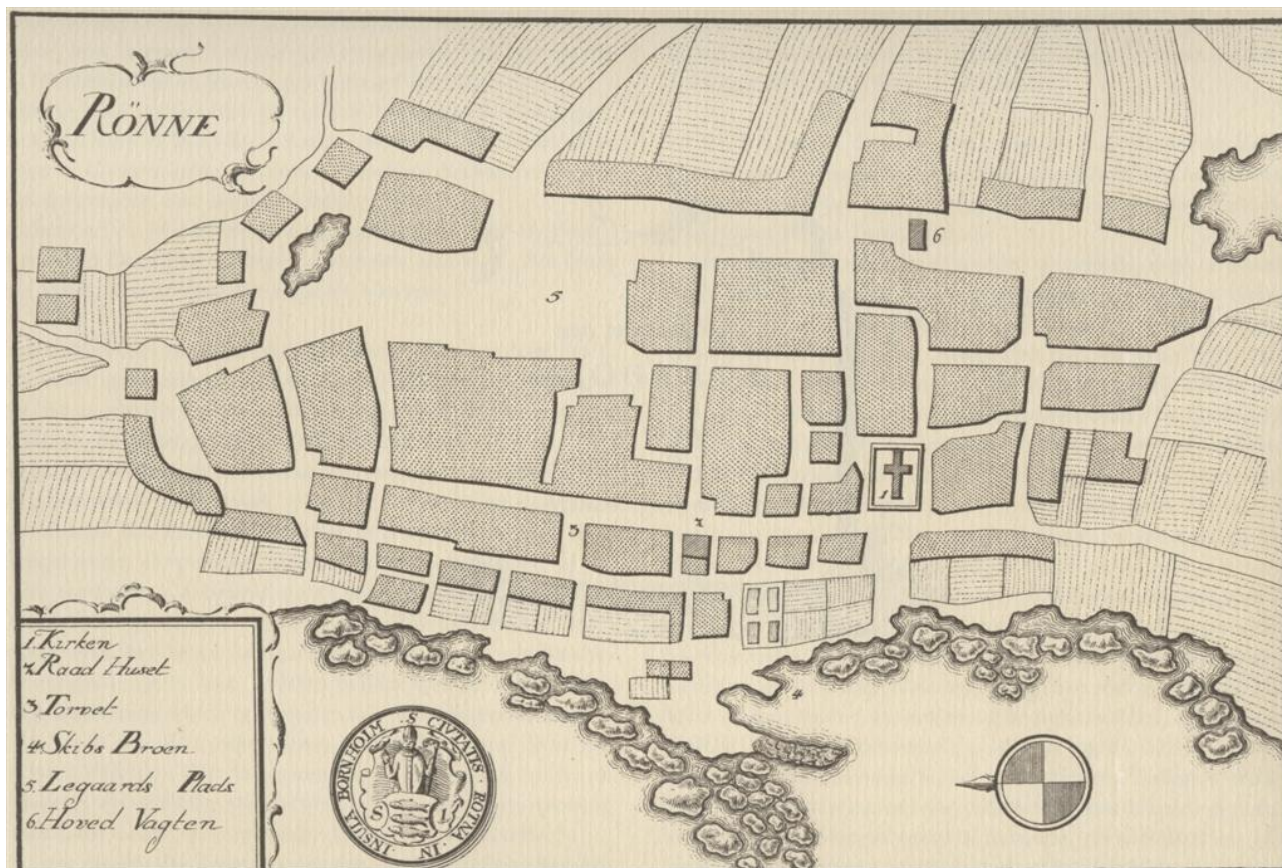

Del III

Rønne

TAV X. & XI Rønner er Hoved-Staden i Landet, hvilken jeg paa TAV X. i Grundrids, og paa TAV XI. I Prospect har forestiller, paa det Stadens udvendige Anseelse deraf kan skiønnes.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Denne er den største af Kiøbstæderne, ligger i Knudsker-Sogn; Og bliver Guds-Tienesten i den og St. Knuds Kirke ved en og den samme Præst besørget.

Resenius melder i hans Manuscript om Bornholm, at Navnet Rønne, Lat. Ronna, Rotna eller Rodna, skal have sin Oprindelse af Rønne, Rende eller Canal, og at Staden i gamle Tider har ligget ved den saa kaldede Konge-Vei, ikke langt fra St. Knuds-Kirke, men at den Anno 1330 er bleven forflyttet ned til det Sted hvor den nu staaer.

Men det var at ønske, at denne berømmelige Autor tillige med denne Forklaring havde anmærket, hvorfra han havde bekommet saadan Efterretning; Thi at Staden skulde have staaet saa nær oppe ved St. Knuds Kirke, derpaa findes aldeles ingen Spor, hverken i gamle Documenter eller i Byens paaberaabte Privilegier; Og er det langt rimeligere, at de, som først have anlagt Byen, naturlig Viis hellere har udsøgt en Plads ved Søen, som den nu ligger paa, hvor det baade er Beqvemmelighed til Fiskeri og Seilads, end oppe i Landet, hvor de ei kunde have saa god Næring som ved Havet; Og skjønnnes derfor ei rettere, end at denne Bye, saa vel som mange andre, af lige Situation som den, vel fra Begyndelsen af, ei have havt anden Oprindelse, end af et ved Søen anlagt Fiske-Leie; Ved hvilken Mening man maa opholde sig, saalænge ingen gamle authentique Documenter findes, som kan stadfæste forbemelte Autors Efterretning; Og hvor end Byen i de ældre Tider har ligget, saa findes dog (127) dog hverken paa det ene, eller paa det andet Sted, nogen synlig Spor til saadanne betydelige Render, der have kundet give Anledning til at derivere Navn derfra; Derimod finder man i ældste Skrifter hos Hvitfeldt og andre, at Byen er kaldet Rotne, som aldeles ei kommer overnes med Renne; Muligen at den Navn Rotna, eller som andre skrive Rothna, item Rodna, kan være ved Tidens Længde bleven forandret baade i Skrivning og i Udtale til Rønne, som kan være bleven vedtagen, for at gjøre Forskiel paa denne og Rotna i Blekingen.

Ved Staden ere tvende Havne, kaldede den liden og den store Havn; Den liden har i forige Tider kundet imodtage allehaande smaa Skibe, og den store end og Orlogs-Skibe, begge Steds liggende i al Tryghed og Sikkerhed; Men begge ere nu forfaldne, saa at den liden ei kan tage imod uden Fisker-Baade, og den store ikkuns smaa Fartøier.

Indbyggerne har den Herlighed af skøn Fiskerie af Søen, som giver Overflødighed af Lax, Torsk, Sild, Tobis, Aal og deslige.

Sildene skal være lige saa skønne som de der falde i Øresundet, og Torskene ingensteds rundt om Landet være skønnere, end de som her fanges: Hvilket vel har været Aarsag at Staden i gamle Dage førte trende Fiske i deres Indsegl; Hvilket Indsegl dog ei maa have været et autoriseret Stads-Segl, siden Borgerskabet af Høilovlig Kong FRIDERICH den Anden underdanigst begierede et Stads-Segl, som dem og af Høistbemelte Herre Anno 1562 ved efterfølgende aabne Brev blev bevilget:

Brevet lyder saaledes:

Vy FREDERICH thend Anden mette Guds Naade Danmarkis Norgis, Vendis och Gottis Konning, Heretog udi Slesvig, Holsteen tormarn och Dyttmerskenn, Greffue udi Oldenborg og Delemhorst, Giøre alle witterligt, att efterij wore undersotte Borgere udi wor Kiøbsted Rodne paa wort Lannd Borneholm haffue wed theris Fuldmegtige Henrich Øtzenn, och Peder Ipszenn Raadmaend ther sammesteds Ladit giffue tilkiende, hvorledis att the til Dags ingen Byes Wabenn, eller Beseglinge haffd haffuer, oc haffue dog brugt itt Indsegll, huor udi haffuer standitt tre Fiske. Oc

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

therfore underdanigst begierit, att wij mett itt Wabenn, som the udi theris Byes Segell kunde bruge, naadeligen wille begaffue; Tha haffue wij aff wor synderlig Gunst og Naadeundet og giffuit, oc nu mett thette wort obne Breff unde oc giffue fornte.worw undersorte Borgere udi Rodne oc theris Efterkommere ther sammesteds itt Wobenn som skall wærw tre huide Torsk udi itt blaatt Feld, oc samme Wobenn altid herefter att bruge udi theris Byes Indsegle, forbydendes therfore alle oc enhuer helst er eller wærw kunde, særdeles wore Fogder Embedsmænd og alle andre, fornte. Worw Undersatter udi Rodne eller theris Efterkommere, herimod paa fornte Wobenn, efftersom forskreffuit, att hindre eller udi nogit Maade Forsang att giøre, under wortt Hylleste oc Naade. Giffuit paa wort Slott Kiøbenhaffun thend fierde Dag Decembr. Aar Mdlxij. Under wort Signete.

FREDERICH

(L. S.)

Dette, Staden Rønne forundte Vaaben, sees paa Grund-Teigningen af Byen TAV. X. saaledes som det endnu bruges.

TAV. XII. Og XIII. Kirken i Byen er ei uanseelig som af TAV. XII. Og XIII. Kan sees, hvor den i Grund-Tegning og Opstalt er forestillet; Den har Ao. 1502 bekommet skiønne Indulgentzer, som af næst staaende Aflads-Brev kan sees:

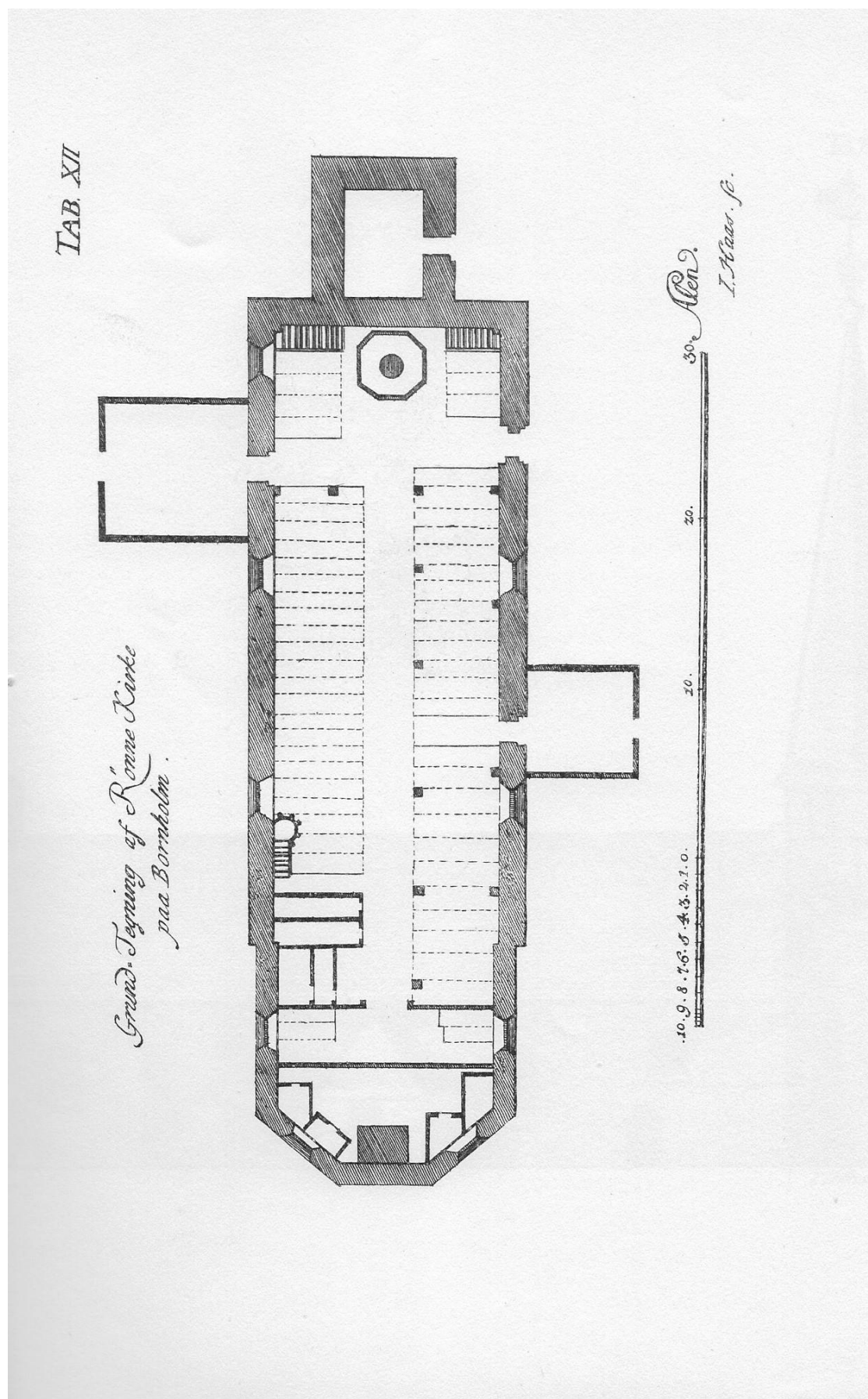
Oliverius Sabinensis, Georgius Tusculanus, Jeronimus Preneſtinus, & Laurentius Albanensis, Episcopi, Ludovicus Johannes titulo Sanctorum qvatuor coronatorum, Antoniottus titulo Sancte Praxedis, Baptista titulo Sanctorum Johannis & Pauli, Johannes Antonius titulo Sanctorum Nerei & Acchilei, Johannes titulo Sancte Sufanne, Bernardinus titulo Sancte enicis in Jerusaleme, Dominicus titulo Sancti Nicolai inter imagines, Guillermus titulo Sancte Pudentiane, Johannes titulo Sancte Prisce, Didacus titulo Sancte Sabine, Franciscus titulo Sancte Pecilie, Petrus titulo Sancte Cinali & Jacobus titulo Sancti Clementis Presbyteri, Franciscus Sancti Eustachii, Raphael Sancti Georgii ad velum aureum, Johannes Sancte Marie in Dominica, Fredericus Sancti Theodori, Julianus Sanctorum Sergii & Bacchi, & Alexander Sanctorum Cosme & Damiani Diaconi, miseratione divina Sancte Romane Ecclesie Cardinales; universis & singulis Christi fidelibus presentes literas inspecturis salutem in Domino sempiternam. Quanto frequentius fidelium mentes ad opera caritatis inducimus, tanto salubrius animarum suarum saluti providemus. Cupientes igitur, ut Parochialis Ecclesia Sancti Nicolai in

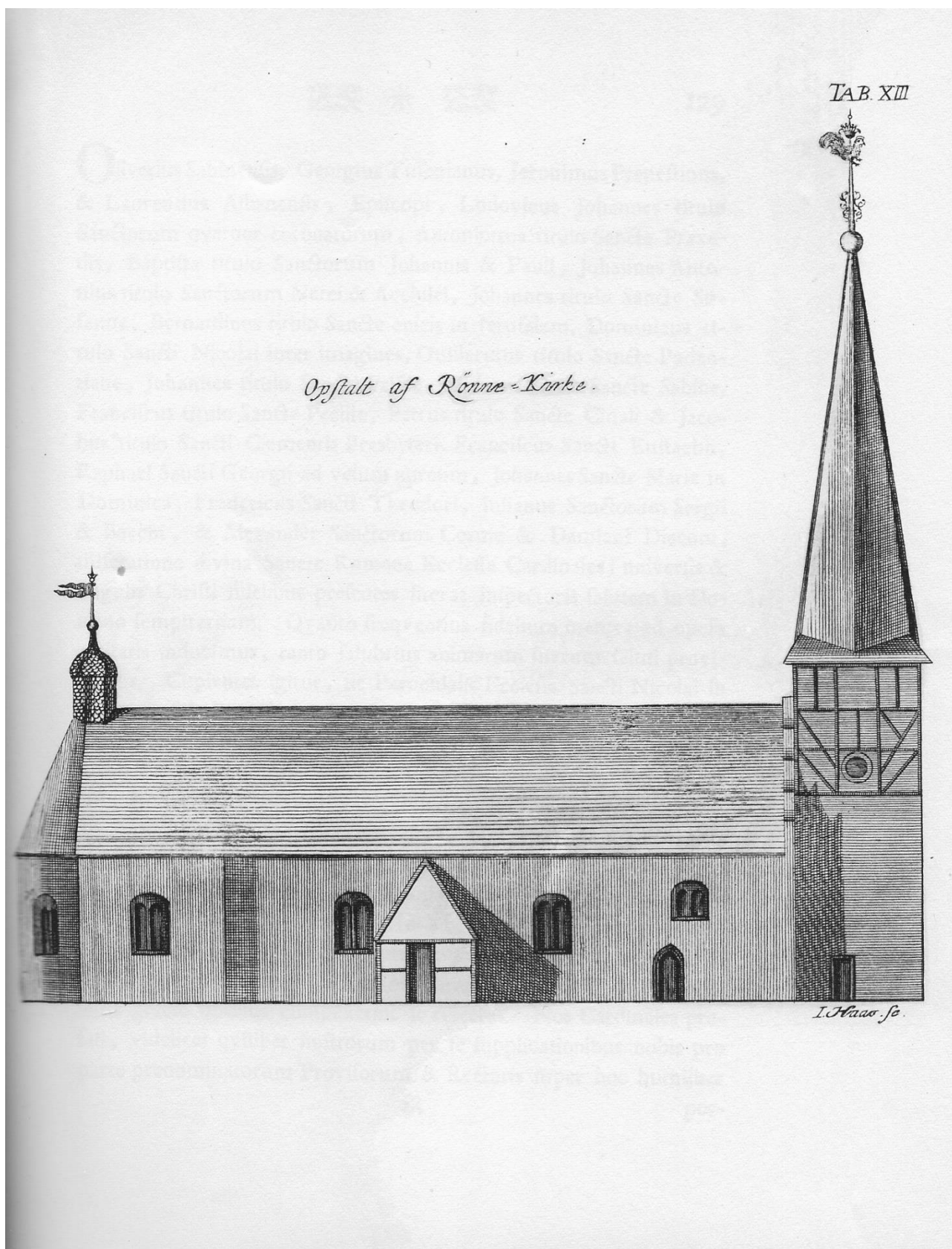
Rothne insule Borneholm Lundensis Diœceseos, ad quam, sicut accepimus, dilecti nobis in Christo Provisores & Rector dicte Parochialis Ecclesie singularem gerunt devotionem, congruis frequentetur honoribus & a Christi fidelibus iugiter veneretur, ac in suis structuris & edificiis debite reparetur conservetur, & manu teneatur, nec non Libris, calicibus luminaribus ac rebus aliis Divino cultui inibi necessariis decenter muniatur, utque Christi fideles ipsi eo libentius devotionis causa confluant ad eandem, & ad reparationem conservationem & manutentionem ac munitionem hujusmodi manus promptius porrigant adiutrices, quo ex hoc ibidem dono celestis gracie uberius conspexerint se refectos. Nos Cardinales prefati, videlicet quilibet nostrorum per se supplicationibus nobis pro parte prenominatorum Provisorum & Rectoris super hoc humiliter

porrectis inclinati, de omnipotentis Dei venia ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus & singulis Christi fidelibus utriusque sexus vere penitentibus & Confessis, qui dictam Ecclesiam, in singulis, videlicet corporis Christi, Visitationis gloriosissime Virginis Marie & Nativitatis ejusdem, ac Sancti Nicolai confessoris ipsiusque Ecclesie dedicationis festivitatum & diebus a primis vespers usque ad secundas vespers inclusive devote visiterint annuatim, & ad premissa manus porrexerint adiutrices, pro singulis festivitatum seu diebus prefatis, quibus id fecerint, centum dies de iniunctis eis penitentiis misericorditer in Domino relaxamus presentibus perpetuis futuris temporibus duraturis. In quorum omnium & singulorum fidem literas nostras hujusmodi fieri nostrorumque sigillorum iussimus appensione muniri. Datum Rome in domibus nostris Anno a Nativitate Domini millesimo quingentesimo secundo, die vero vigesimo nono Mensis Maii; Pontificatus sanctissimi in Christo Patris & Domini Dni. Alexandri divina Providentia Pape Sexti Anno decimo.

A Domo tua dux Jesu Domine Spirituales Nequie Repellantur & Aerearum Discedat Magnilias Tempestatum per Christum Dominum Nostrum.

Avete omnes fideles anime quorum corpora hic requiescunt in pulvere. Christus qui vos redemit suo sacratissimo sanguine dignetur vos a peccatis & penis pro his debitis liberare & Angelorum choris sociare, amen.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Over Alter-Tavlen i Kirken, er en Tavle af Træ opsat, hvorpaa nogle Bibelske Historier ere i Maling forestillede; Paa samme læses disse Ord:

Anno 1591 haver Esper Kofod givet denne malede Tavle til denne Kirke. (131)

Hvem denne Kofod egentlig har været vides ikke, siden hans Navn i Familiens Genealogie ingensteds forekommer.

Alter-Tavlen er af Træ, gammel, men med rig og stærk Forgylning og Billedverk prydet; Blant andet sees derpaa St. Nicolai Billede, omtrent sex til syv Qvarter høi, med en Bispelig Mittre paa Hovedet, holdende sin Bispe-Stav i den venstre Haand, og opløftende den høire, for at meddele Velsignelsen.

Denne Hellige Nicolaus har i gamle Dage været Kirken Patron, som af foranførte Aflads-Brev erfares.

Paa den høire Side øverst paa Alteret, staaer Maria ora! Og derunder Johannes den Døberen af Træ udhuggen.

Paa venstre Side, øverst, sees St. Martinus, og der under St. Christophorus, bærende paa sine Skuldre Jesum, som lægger en Clobum paa Christophori Hoved, og holder sin Haand der oven paa; I de yderste Inddelinger af Alteret, sees de tolv Apostler.

Denne Tavle kan med fire Fløie tillukkes, og forestilles derpaa fire Fruentimmer afmalede, hvoraf det ene stikker et Spyd i en Drages Mund; Det andet holder en Kalk med en Drik oven paa i Haanden; Det tredje holder et Sværd i den venstre Haand, og en Bog under den høire Arm; Det fjerde holder et Spyd i begge Hænderne; Tavlen har endnu tvende udvendige Flagge, hvorpaa tvende Biskopper i deres fulde Biskoppelige Dragt ere afmalede.

Oven over Alteret er et Malerie, hvorpaa læses;

Denne malede Himling er foræret til Rodne-Kirke af Hr. Haagen Zönnesen, Jonas Bendzen, Herman B. Mortensen, Hans Madsen (132) Jens Larsen, Claus Rosman, Anders Rosman, Henning Bohnæ, Poul Hartvig, Augustin Hartvig; Soli Deo Gloria!

Neden under staaer i fiorten Afdelinger Christi Lidelses Historie, og midt imellem paa den femtende Afdeling, sees Christus at æde Paaske-Lammet med sin Discipler.

TAV. XIV. Paa Nordre Side hænger paa Muren en Tavle med Malerie og Inscription, saaledes som den paa TAV XIV er forestillet.

Paa en Tavle heftet til Pulpituret i Choret, læses følgende Skrift:

Anno 1687 den 7. May, er Hans Kongl. Mayest. Kong CHRISTIAN den Femte til en glædelig Amindelse for dette Land og dets Indbyggere, her til Bornholm med en Flode af 6 Fregatter under Sandwig ankommen; Og efter at Hans Mayest. Havde beset Slottet Hammershuus, forblev hand om Natten udi Sandwig; Anden Dagen derefter, som den 8. May var Dom. Exaudi, og 8te Dage før Pintze Dage, reyste Hans Mayest. Derfra til Rønne, og som hand der havde hørt Prædiken til Høymesse af Sogne-Præsten, den Hæderlige Mand, Hr. Christen Mechelsen Schottvinge, spiiste Hans Mayest. Til Middag udi Amtskriver Augustus Huus, og besaae derefter, med his sig

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

havende Ministres, som vare: Hans Høye Excellence Gldenlwe, Stadtholder i Norge; Hr. Græve Reventlaw, og Hr General-Admiral- Lieutenant Niels Juul, Rnnes Situation; Borgerskabet stode alle i Gevhr uden for Byen, og gav Kongen til Ere tre Salver; Siden reyste Hans Mayest. Til Svanike, og var samme Tiid Hr. Johan Diderich von Wetberg Oberst, Commandant og Amtmand over Landet, hvilket de Efterkommende til Erindring, her optegnet efterlades. (132)

TAV. XV, Paa den Søndre Side paa Muren sees atter en Tavle med Maling og Inscriptio, saaledes som jeg paa TAV. XV. Har forestillet.

Over Chors-Døren staaer:

Hr. Jens Larsen Malmøe, Præst til Rønne og St. Knuds K.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Uden for Choret imod Kirken er Christus paa Korset i fuld Legems Størelse, i Billedhugger Arbeide at see, meget vel forfærdiget og smukt malet. Hoveder er besat med en temmelig Deel lange og slette Haar, som synes at være naturlige Menneske-Haar.

Paa den Søndre Muur, sees et meget smukt og story Epitaphium i god Stand, med adskilligt næt Billedhugger-Arbeide, Pilarer, Engle-Hoveder, Maling og Forgylning, og i Mitten derpaa Kofods og Hustrues Vaabener; Neden under læses denne Inscription:

Aleene Gud til Ære, og Kirken til Ziirlighed, er dette Epitaphium bekostet og opsat af Ærlig, Høyagtbare, Velviise og Velfornemme Mand, Peder Kofod, fordem Borgemester i Rønne, tillige med sin Elskelige Hustrue, Erlige og Gudfrygtige Matrone, Elisabeth Mads Ravnsdatter, hvilke begge kom udi Ægteskab den 17 Januar 1619, og bleve de af Herren i deres Ægteskab, som var 20. Aar, 11 Maaneder og 7 Dage velsignet med femten Børn, 9 Sønner og 6 Døttre, indtil Gud almægtigste den 24. December 1648 hannem ved Døden henkaldede, udi sin Alders 50. Aar, 6 Maaneder og 9 Dag.

Øverst paa samme Epitaphio læses denne Skrift:

Gud til Ære og Kirken til Ziirath, haver den Erlige og Gudfrygtige Matrone Elisabeth Sal. Borgemester Peder Kofods Efterladte, ladet dette Epitaphium staffere og bepryde, Sig, Sine, og andre til got Eksempel, Anno 1683. (134).

Paa Gitterverket, som gjør Skilsmisse imellem Choret og Kirken, er dette at Læse:

Anno 1654 haver Peder Larsen Möller, B. (skal betyde Borgemester) samt hans kiære Hustrue Kirstine Mads Datter, ladet dette arbeide bekoste, og foræret til denne Tempels Zirat, Gavn og Beste.

Oven over den saa kaldede Kongens eller Øvrigheds Stol, som er den øverste og største af Mandfolke-Stolene, hænger en Fane, hvorpaa læses:

Hans Kongel. Mayests. Til Danmark og Norge bestalter Fendrich, den Ædle og Mandhaste Mads Pedersen Kofod, er paa sin Ere-Seng hensovet den 11. Octobr. 1677., og hviler herunder ec. Ætat. 51.

Paa et Epitaphio ved Prædike-Stolen, staaer med forgylde Bogstaver at læse:

TriUni gloria.

Anno 1641 haver Hr. Lars Olsen Sogne-Præst til Rønne og St. Knuds-Kirke med sin Hustrue Apolone Niels Datter bekostet dette Epitaphium.

I Mitten paa Epitaphio, sees i Bildhugger-Arbeide, malet og forgylt, Historien, da Abraham vilde slagte sin Søn; Og neden under staaer:

Anno 1612 blev Hr. Lars Olsen hidkaldet, døde Anno 1653 den 5. Julij; Apolone Nielsdatter døde Anno 1652 den 20 Aug; Ao 1637 den 15 Junij døde Niels Larsen æt. 23. samme Aar den 24. Octobr. Døde Giertrud Larsdatter æt. 20.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Paa Opgangen til Prædikestolen, staaer i den første Indeling:

Espern Koefod Senior, Michel Hartwig, Jens Sörensen Borgemestre, Bent Joensen Bye-Foged 1623. (135)

I den mellemste Afdeling:

Hr. Lars Olsen Pastor, Hr. Jens Olsen Simista, Albert Kames, Peder Kofod tutores Ecclesiæ.

I den nederste:

Jörgen Franck, Claus Hartvig, Holger Madsen, Claus Bone, Peder Kofod, Fock Stafstroff Raadmænd.

Inden i Kronen over Prædikestoelen staaer:

Anno 1593 den 10 May døde Salige Margareta Kams &c.

Ved Prædikestolen er en sort Tavle ophængt, hvorpaa efterfølgende læses:

Ankomsten den 21. Junii 1750.

Jeg kom her ind
Med sagte Vind
I traurig Sin
Formedelst Sygdoms Plade

Beskuelsen fra den 22 Junij til den 7. Julij inclus.

Jeg Landet saae
I Velstand staae
Gid det og maae
Fremdeles meer tiltage.

Bort-Reysen med Døden den 23 Junij næst efter:

Jeg da gik ud
Med Dødens Bud
Min Siæl tog Gud
Lod Bornholm i Minde.

Afskeed:

Gud hos gig boe
Bliv Kongen troe (136)
Lev selv med Roe
Du skal der got befinde.

Conrad Dittlev Græve af Reventlaw.

Hans Kongel. Mayest. Til Danmarks og Norge da værende Ridder, Geheime-Conferentz-Raad, Stift-Befalingsmand over

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Sædland og Bornholm, Amtmand over Kiøbenhavn Amt, og
Deputered udi General Landets Oeconomie- og Commerce-Collegio.

Denne Tavle er af Høibemelte Sal. Græves Sviger-Søn, Hr. Græven af Isenborg, som kom over til Bornholm i hans Sygdom, bleven foranstaltet; Men det Grævelige Liig blev overført til Brahe-Trolleborg Fyen.

Her findes og en gammel Romersk Catholisk Alter-Tavle ophængt, hvorpaa, naar den er tillukket, sees trende Biskopper afmalede, nemlig St. Antonius, St. Andreas og St. Nicolaus; Naar den oplukkes, sees indvendig paa Døren Christi Fødsels Historie, ellers ere adskillige Helgenes Billeder derpaa at skue, som ere sterk forgylde, men uden nogen Skrift eller Forklaring.

Paa et smukt Epitaphio, som med endeel Billedverk er prydet, sees Opstandelsen afmalet; Og derefter afgangne Poul Hansen Kofod, forðum Borger og Skipper i Rønne, med hans Hustrue og Børn afskildrede, med denne Paaskrift:

Anno 1734. den 11. Octobr. Er til Guds Ære, og dette hans Huuses Prydelse, denne Tavle med Malning bleven renoveret og forbedret paa egen Bekostning af Willum Poulsen Kofod, som tillige her paa har afskildret sine Forældre, og samylige Søsken; Hvoraf han og tvende andre, nemlig en Broder og en Søster udi Fødselen, ere betagne baade Hørelsen og Mæle; Gud unde Forældre og Børn efter dette forkrænkelige tillige med de forhen i Herren hensovede Sex Børn, ved en ærefuld Opstandelse, det uforkrænkelige Liv. (137)

Fonten er med et udskaaen høi Gitterverk indelukket; Derpaa staaer et par Bibelske Sprog paa Latin, og neden omkring læses denne Skrift:

Anno 1636 haver Jep Hansen Bødker, Borger der udi Rønne, denne Daab af nye bekostet, og Anno 1640 paa sin egen Bekostning ladet den formale, Gud til Ære og denne Kirke til Prydelse. L. A. G. Doctor Peder Winstrup Superintendent, Hr. Jens Pedersen Provst, Hr. Haagen Zonnesen Symista, Rasmus Pedersen Skolemester, er denne Daab formalet.

Anno 1640 regierede Kong CHRISTIAN den Fierde, Holger Rosencrantz til Glimminge Slots-Herre, Michel Hartvig, Jens Sörensen Borgemestere, Jörgen Francke, Peder Kofod Raadmænd, Christen Larsen Bye-Foged.

Paa Orglet sees øverst:

Regna firmat Pietas.

Og neden under:

Laudate eum in Tympano & Choro in chordis & organis cum in Cymbalis
Jubilationis; Omnis Spiritus laudet Dominum, Pf. 150., 3. v.

Dernæst:

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Dette Orgel-Verk er af Jeppe Hansen og Lars Hansen, Brødre gandske bekostet Ao. 1643.

Paa det ny Pulpitur læses oven om:

Gott zu Ehren, dieser Kirchen zur Zierde, auch den Menschen zum Nutz, und zum meinem Gedächtnitz, habe ich Michel Pax gebürrig aus Rönne, dieses Ambonium geschenckt Ao. 1721. Gott seye gelobet, der mich hat nach der Fremde gesühret, und alle-Zeit reichlich ernähret und gefegnet. (138)

Neder under staaer han i Bryst-Billede afskildret, og dernæst Christi Lidelse, langs den i otte Afdelinger, i Maling forestillet, med en Inscription under hver Act, af Lidelsens Historie saaledes:

- 1) Schau wie dein Jesus Bluth hier schwigt
Weil deine Sund ihm hat erhigt:
- 2) Den Backen-Streich leidt mit Gedult
Der Herr vor unsern Sünden-Schuld;
- 3) Ach! Wie schlägt man auf Jesum zu
Damit wir Menschen báttén Rub
- 4) Mit Törnen wild der Herr gekróhnet
Und von den Sündern hart verhóbnét.
- 5) Sein Crentz must Jesus selber tragen,
Und auf sich nehmen unsre Plagen;
- 6) Weil Jesus an dem Crentze hangt
Wird uns dadurch das Heil erlangt;
- 7) Mein Jesus nimt mit sic hins Grab
Die Sand die ich begangen hab;
- 8) Erstanden Jesus ist vom Todt,
Was sürcht ich nun des Todes Both!

Denne bemelte Michel Pax var af ganske ringe og fattige Forældre, kom som en Liden Dreng til Pommeren, hvor han paa et Herre-gods vogtede Fæ, og fik efter Godsets Eieres Død hans Enke til Ægte; Hans Navn var Michel Nielsen, men han tog sig siden sin Formands Navn til, som han havde tient sig op hos.

Paa en stor Lyse-Krone staaer:

Claus Hartwich, Christina Niemans.

Næst samme hænger et temmelig stort Skib, med fuld Takkelage, giort og foræret af Christian Friderich West i sine unge Aar; Han døde omtrent Anno 1743 som Capitaine ved de Kongl. (139) Sø-Cadetter, var ellers en Søn af da værende Commandant og Amtmand paa Landet, General-Major West; Bagpaa bemelte Skib staaer:

Eben Etzer. C. F. W. 1735.

Lige uden for Orgelet hænger en stor Hiorte Gewihr, paa hvis Takker bliver hængt Krandsér, naar Børn, eller ugifte Jomfruer blive begravne.

Videre hænger et Skib, foræret af en Skibs-Mand, navnlig Ole Jørgensen, af Rönne.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Endnu et Skib foræret til Kirken, af en Skibs-Mand, ved Navn Amon Amonsens.

En mindre Lyse-Krone, end den forige, hvorpaa er ingen Skrift.

Atter et Skib, foræret af Hans Marchmann Ao 1685 da værende Borger i Rønne: Bag paa Skibet staaer en Ræd udhuggen, og derved skrevet, Tredske Michel, som skal have været Original-Skibets Navn.

Endeel flere Epitaphia end de antegnede, findes vel i denne Kirke, men derved ei noget mærkværdigt.

Paa en Tavle i Vaaben-Huset læses følgende Skrift:

Hielp milde Gud at Dødsens Bud
Mig daglig staaer i Minde
Paa Domme-Dag tag an min Sag,
At jeg maa Himlen vinde, (140)

Der neden under staaer antegnet, Antallet af de Mennesker, der døde i enhver Kiøbstæd og i et hvert Sogn her paa Landet, i de tvende store Præster i Aarene 1618 og 1654 saaledes:

Herrens Høst paa Bornholm.

Anno 1618	Anno 1654
291 Rønne	304
138 Hasle	131
126 Allinge og Sandvig	102
62 Gudhiem og Melsted	105
342 Svanike og Ipsker Sogn	386
264 Nexøe	41
231 Bodelsker-Sogn	186
158 Poulsker-Sogn	243
201 Pedersker-Sogn	243
928 Aaeker-Sogn & Bye	557
441 Øster Mariæ Sogn	325
312 Øster Larsker-Sogn	295
150 Røe-Sogn	191
141 Olsker-Sogn	118
130 Rutsker-Sogn	230
420 Clemmensker-Sogn	278
130 Nyeker-Sogn	152
105 Knudsker-Sogn	108
244 Nye Larsker-Sogn	221
371 Vester Mariæ-Sogn	353

Summa pr. Ao. 1618 5185 Mennesker Summa pr. Ao. 1654 4569 Mennesker.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Saadanne Tavler eller Optegnelser, over de i tvende ommelte Præster ved Døden borttrykkede Mennesker, findes i de fleste Kirker paa Landet, men alle komme ei overens med hinanden; Hvilket venteligen ved Udcopieringen og oftere Renovationer derpaa, kan være foraarsaget; Efter det som i det danske lærde Magazins første Bind paa 125 anfører, og efter andre giorte Anmærkninger, skal nok de (141) Optegnelser som findes i Bodells, Poul, Peders og Clemmens Kirker, og som næsten stemmer overens med hinanden, være de rigtigste, disse sætte de bortdødes Tal i Aaret 1618 paa 5164 og deres i Aaret 1654 paa 4944 Mennesker.

Paa Kirkens store Klokke staaer med Munke Bogstaver tegnet:

Anno Domini dateret - - - vlxiii.

Verbum Domini manet æternum.

Paa den mellemste Klokke:

MDXXXIII ave Maria.

Mere kan paa Klokkerne intet læses; Og veed jeg ei heller videre om denne Kirke at anføre.

I Rønne er og en latinsk Skole, som forestaaes af en Rectore, der undertiden har en Hører, eller Collegam under sig.

Her er og et lidet Hospital, hvorudi otte til ti Fattige have deres Ophold.

I denne Landets Hoved-Stad er Kongens Magazin- Huus, hvor Smør-Skatten af hele Landet, samt Korn-Havre- og Rug-Skatten ydes; Amtstuen er og her i Byen, ligesom og Commandanten, Amtmanden og Land-Provsten, her have deres Boepæl.

Stadens Magistrat bestod i forige Tider af tvende Borgemestere og sex Raadmænd, men nu omstunder er aleneste en Byfoged.

Staden har baade i de Bispelige Tider, og siden efter bekommet adskillige Privilegier, hvoraf jeg finder endeel optegnede i Resenii (142) Manuscript: Endeel ere mig og af Hr. Etats-Raad og Amtmand Urne meddelte; Hvilke ere følgende:

- 1) Erke-Biskop Jenses Privilegium meddeelt Rønne Borgerskab Anno 1490
- 2) Høveds-Mand, Borgemestere og Raad paa Bornholm, deres Slutning om Skat og Udredsel af 1532.
- 3) Det Lübske Senats Brev til Borgemestere og Raad paa Bornholm, angaaende den Danske Mynt af 1539.
- 4) Kong CHRISTIANI Tertii Privilegium givet Rønne, Nexøe, Svanike og Hasle, af Aar 1555.
- 5) Kong FRIDERICH de Andens Privilegium, for Kiøbstæderne paa Bornholm 1577.
- 6) Samme Herres Privilegium for Bornholms Land, af 1579.
- 7) Kong CHRISTIANI Qvarti Brev til Bornholm af 1609.
- 8) Samme Konges Brev til Magistraten paa Bornholm af 1623.
- 9) Kong FRIDERICH den Tredies Confirmation paa alle hans Forfædres Privilegier, som Bornholmerne var givet, af 1648.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Det første lyder saaledes:

Wii JENS meth Gutz Nade, Erchebiscop i Lund Suerges Første oc Pawens Legat, gjør widerligt, met thette wort obne Breff, at for os haffuer veret os elskelige worw under Satte Borgemester och menige Almuge udi wor Kiøpsted Ratne paa wort Land Borindholm ath the i thesse, nogne forledne Aar met thet gamle gode Seetwane meget beswæreth ær ecker fran same Bye och til wort Slott Hamershus nar noget Gotz anfallendes worder tillkiøbes aff wor Embitzmen til Slotz Nytte och behoff befrychtyndes ther offuer at nogræ theris Almugæ skulleæ snarlige fare fram, them och same wor Kiøpsted skulle legges øde os och wor Lunde Dom Kyrche til stor Skade oc Forfangh. Thy haffuer wii therefore til met wort hederlige Lunde Capitel, som her til Stede ere eller wereth, (143) ath same worw fornt under Satte udi Ratne skulle her effther fore oc fløtte till wort Slott Hammershuus paa theris egen Rosth og Tæring hvis them hører och bør effther gammild Seetane wti at gifue Tolby Skath oc alth annet theris rætte Udleghe och hwar ther helst annteh er som tilkommen kan til forn. By och opføres skall tilforn. Wort Slott Hamershuus eller och wor Embitzmen købendes worde ther til Stede, tha skulle forn. Worw under Satte i Ratne were pligtendes ther i Land ay fore och were och wor Kyrckes Bønder og Almuge i neste Sogne ath aghe och aff Sted føre och fløtte, efterthii som wor Embitzmen aff forn. Hamershus ladher them tillsige och ther skillingen ad antworde fran them som thet sig bør. Thi bede wij ether alle och hver Serdelis binde wor Bønder oc menige Almuge ath udi thesse forn. Wærer wor Embitzmen paa forn Hamershus berøgi og lydige at føre oc støtte udi Swa made nar han ether til Sigendes worder, och lader thet ingenlunde Swa fremt wii ey nødes ath rætte ther offwær hørige Sedher. Datum in villa nostra Rotne Ao. Dni 1490. qvarta feria infra oclavas affumtionis B. Mariæ virginis, nostro sub secreto, præsentibus inserius appenso.

Det ander er af denne Indhold:

I dette Aar efter Wor Herris Jesu Christi Menschelige Fødsell, da mand schr ff mdxxij den 3de Søndag i Faste, for maaltid, waare til haabe schichede paa Rptne Kirche stesne Borgemester, Byefouget och meenige Mand, Fattige och Rige, som bygge och boe skatte og schylde i forn. Rotne, da bleff der same Tid med Ærlig og Welforstandig Mandtz Berent Knops Høfviditzmand paa Boringholmb willie och sambtøche, saa handlet sambtøcht och af alle endrettelige besluttet om Huus Boder och ød Steder, effther en gammel Wædertegt och sedvane som Fader och Forældre af Arilds Tid for och hafue bruger og bo det: At hvilket Huus Boder eller øde Steder, som i trj Aar ikke udreder aff Byen Skatt og anden sædvanlig udredsill, da schulle samme Huus Boder eller øde Stede efter den Dag, høre Byen til och wende til Byens Beste, i huem de tilhøret haffuer det were sig Byemend eller uden Bysmend, rettes saa goes for den enne som fro den Andern; At saa i Sandhed (144) til-ganget ehr och i alle maader u-brødelige holdes schall, haver forscheffbe Berent Knop same Tid paa Boringholmb Høfvidtzmand det stadfefrit med sit Undseigel hengende her neden fore, och wi effterneffinte Per Koefoed och Morten Larsen, Borgemester Sivert Nillsen, Byefouget, Tytke Laursten, Anders Laurtsen, Hans Jepsten, Mickel Espertzen, Simon Nieltzen, Hans Simontzen, Mester Dirich, Hans Yde, Reinholt Ditleff, Jens Lartzen, Morten

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Persen og Jørgen Urban Borger der sammesteds hafue, og til Windesbiurd och Stadfæstelse ladet henge Wor Indseigel neden for dette Øbne Breff. Dat Aar och Dag som foreskreffnet staar.

Det tredje er saaledes lydende:

(Tysk)

Det tredje er saaledes lydende :

Vnsern Gunstygen wyllenn tho uornn. Ersamenn gudenn Gründe, Worcoll wy hyrbeuorn zw allenn Samptlich vnd Swonderlych durch vnsernn Vaget Berndt Knoep anthegenn vnnd gebedenn lathenn dath Solliche munthe so vorhenn vppenn Lande Bornholm gangkbar gewesenn als de stücken tho twee Schyllingen, tho verr wyttten, tho verteyn pennyngh de Denischenn wyttten vnd Söflynge, item de olden stücke tho verr Schyllingen so Hochselyger gedechtenisse Konyngk Frederick hefft munthenn lathenn, gangkbar Synn, vnd von eynem yderen vngeweyert vthgegeuen vndentsfangenn werden sholdenn, so kumpt vns doch dages wyß by, wo gy tegenn Sollich vnse gedane Both vnd Beuell, ywe waer vnd Guderr, vor de berorte munthe nicht wyllenn vorköppenn ock desn Luygen yn vorachtynge stellen, vnd wegern nicht tho entffangenn welcke nicht allene vns sünderr ock Koengl. M. tho Dannemargkenn vnsernn gnedygestenn Zerrenn rehent tho verclenyng, neffens dem yst zu ock bewust dath wy vorschener tydt vnserre Kadeß gesandtenn vpi Landt vorsefertygt, dar thor Suluernn tydt, Hochgemeldter Ko. M. Rede thor stede gewesenn, vnd do Suluest alle gebreke, So yn vnnd na der veyde Sack thogedragenn, Syn affgehandelt vnd hengelecht, ock was an dem yenigen, wes tegenn vns vnnd vnsern Vaget vpgemelt, gehandelt vnd verbrakenn Syn mochte, gunstiglich nachgeneuenn, do Suluest ock voraueshedet wordenn, dath eyn yder vann yw, de Syck vermende al dar vppen Lande wedder recht boswert tho werdenn, Syck des vor vns, de

de wy eth suluige Landt, myt denn hogeste vnd Sydestenn Gerychte vnd Susts aller Frygheyt vnd Zerlicheyt ynne hebben, beclagen vnd geborlichen Shyn vnnnd Bewyß van dem Zeruest vnnnd Landes Dynge vorbryngenn scholde, als denne scholde egnenn yderen, al her vann vns geborlichs Rechten gestadet vnnnd verhulpen werden. Wowol wy vns nugenßlich vorßeenn haddenn gy scheldenn yw, dem, wo byllich gemeten gehalten, vnd dar tegenn nycht gehandelt hebbenn. So erfahren wy denn noch eyentlich, dath ethlike vann yw sedder der Tydt, vnd sunderlyngs dath vnße Vaget vorgemelt Syck Swachtheyt haluenn alhir yn vnßer Stadt entholdenn vaim Lande by denn Ryckß redenn yn Dennemargken geweseenn vnd dar suluest geklaget, welches vns vorwar nicht weynich befrembdet, dewyle vns denn myt dem also nicht tho geduldenn, so wyllenn wy yw nochmals dar vann ermant, yw ock her myt ernßlich besalenn hebben, that yw als de gehorsamen sthickenn vnd de vorgemelte Munte, so vorhenn uppen Lande gangfbar geweseenn vngewegert vor ywe waer vnd Gudere vpborenn vthgeuenn vnd entffangen, wol des nicht tho donde gesynnet, konenn wy woll lydenn, dath de andere Zauen vnd Orde besöke, dar Munte tho bekommen ock so yemanz al dar vppen Lande wedder Recht boswert wurde alhir vor vns myt geborlichen Schyne vnd Bewyße erschyne, dan wy syn genegt, cynem ydere up geborlich vorauchenn des Rechten tho gestadene, also dat men syck des myt fugen nicht schole tho beclagenn hebbenn, weret auerst van yemande dar vntfegen komenn wurde de sulue schal durch gedachten vnßern Vaget yn geborliche Straffe genomen werdenn zu matenn wy one denn Vagede, dar vann sunderlich hebbenn besalenn, dar na mogen gy yw wethenn tho rychtenn. Schreuen vnder vnßern Secret am Dage Cyriaci Martyris An. 1539.

Det Fierde, er af følgende Indhold.

Wii CHRISTIAN den Tredje meth Guds Naade, Dannemarchis Norgis, Wendis och Gottio Konning Hertug udi Sledswig, Holsten och Dytmerschen Greffue udi Oldenborg och Delmenhorst: Giøre alle witterligt at effterdi Wore Undersaatter Kiøbstedtz Mend udi Rønne, Nexøe, Syaniche ov Hasle, paa Wort Land Boringholmb, haffuer hafft deris (146) Fuldmechtige her hos Osz och dennem haardeligen beklaget, at derris Næring og Biering dennem fortagis, thi at der brugis meget Landkiøb der paa Botingholmb, aff udlendische Mend, och hvis Privilegier oc Friheder, som dennem naadeligen undt og giffuerne erre af gammel Tiid, erre dennem udi forgangne Feider, som der haffuer weret paa Landet frakomme, da efterdi ved der imod alle vorre Kiøbstedzmendz Privilegier her udi Riget at giøre Landkiøb, forbinde Vi alle Odlendische nogen Landkiøb at giørre til Forprang, paa fornte. Boringholmb udi nogen Maader, till saa lenge Wii anderleedis derom tilsigende worder, fordrifter sig nogen Udlendsche her imod at giøre, eftersom forscreffuet staar, da schall den haffue forbrut alt hvis hand haffuer med at fahre, halffdeelen til Chronen oc den anden

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

halfpart til dend derpaa klager, och straffis som den Worre Breffue och Bud iche achte will: giffuit paa Vort Slott Kiøbenhafn Thirsdagen efter Stj Martinj Epischopi Dag Aar MDLV.

Dette næst foranstaaende Privilegium, er Ord fra andet confirmeret af Kong FREDERICH den anden 1562.

Det Femte, lyder saaledes:

Wii FRIDERICH den Anden med Guds Naade Danmarchis Norgis Wendis og Gottis Konning, Hertuug udi Sledtzuig Holsten, Stormahren, och Dytmerschen, Greffue udi Oldenborg och Delmehorst. Giøre alle witterligt, at effterdi worw Undersatter udi Kiøbstederne paa wort Land Borungholmb, beklager at fornte. Kiæbstæder, fast ere ødelagt oc forderffuet oc mesten aff den Aarsage, at der de Lybscke hafde Landet, haffuer det verret tilsted fremmede Kiøbmend oc Kiøbsvenne, at ligge der heelle Aar igiennem oc bruge deris Handell oc Wandell medt Alene oc Wecht, huilche Fremmede endnu saauelsom tilforne did hen søge, oc iche alleneste udi Kiøbstederne holde derris Kramboder, oc bruge Kiøbmandschab med Bønderne, men ocsaa understaar dennem at uddrage paa Landet, att bruge Landkiøb omod Recessens Lindelse, dennem til stoer Schade och Affbrech, daa paa det Kiøbstedderne paa fornt. Wort Land Boringholmb saa meget ditz bedre kunde bliffue wed Macht (147) wille Vi hermed aldelis affchaffet haffue alt Landkiøb, saa ingen maae uddrage der at kiøbe noget thill Forprang, disligeste scall ved verre alle Udlensche firbuden, som iche erre Borgere at ligge det udi Kiøbstederne oc haffue derudi derris Kramboder, oc selge med Alne och Wecht uden til almindelig Marcheder och imellem Stj Bartholomej och Stj Michalltz Dagtz Tider som Høst Marchet holdis, findes nogen herimod aff fornte. Fremmede, enten at uddrage paa Landsbyerne at bruge Landkiøb, eller oc at holde udi Kiøbstederne Kramboder, paa andre Tider end forschrvn. Staar, daa scall de haffue forbrudt huis de haffue med at fahre oc der till straffis som vedbør, huor Vor Befalingsmend der paa Landet schall haffue it tilbørligt Indseende at ved saa holdis udi alle Maader, dog schulle Borgerne dermed vere forpflicht at holde Klede, Hombler, Salt, Staal, Jern oc andre slige Wahre sahl, som Bunden behoff giørris, saa at Almuen ved udi Kiøbstederne for it scheelligt Werd kand bekomme:

Giffuit paa Wort Slott Croneborg dend xij Dag Juny Aar MDIXXVII

Det Siette er saaledes:

Wii FRIDERICH den Anden med Guds Naade, Danmarckis Norgis Wendis och Gottis Konning, Hertug udi Sletzvig, Holsten Stormarn oc Dytmerschen, Grefue udi Oldenborg och Delmenhorst. Giøre alle vitterlig att Vi aff synderlig Gunst och Naade haffuer undt beuilget och tilladt oc nu med dette Wort obne Breff unde beuilget och tillade, at Vore Undersatter menige Indbyggere Kiøbstedtmend och Bynder som bygge och boe offuer alt Wort Land Boringholm, maa och schulle hereffter være quit och fri for Thold at udgifue til otz och Cronen aff hues Heste, Øg, Føeler, Oxen, Kiør, och andet Queg som de der fra Landet lade udføre, desligeste och saa for huetz Kiød de lade udføre der aff Landir. Sammeleditz maae och schulle fornt. Vort Undersatter paa Boringholm Kiøbstedtmend och Bønder efter denne Dag være forschonit med halff Sistze at udgifue aff hvertz fremmid Drich der at Landet indføres och selgis. Saa de iche schulle giffue til Sistze aff samme fremmid Drich, uden halff part saa megit som giffues der af andenstedtz her udi Riger thil saa lenge Vi anderledes derom tilsiggendes worder, forbindendes alle I huo som helst de ere eller wærw kunde, sædeles Woris Fogder Embedsmænd, (148) Sistzmestere och alle andre

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

fornte. Vore Undersatter Kiøbstedtmænd och Bønder offuer alt Boringholm her imod effter denne Dag med Told eller Sistze eftersom forskreffuit staar att besvære udi nogen Maade under Vor Hyllest och Naade. Giffuit paa Vor Gaard udi Roedschiild den XVII july Anno MDLXXIX.

Dette forestaaende Privilegium er siden Ord fra andet confirmeret af Kong CHRISTIAN de Fierde, Ao 1596.

Det Syvende er af denne Indhold:

Wii CHRISTIAN den Fierde med Guds Naade Danmarchis Norgis Wendis och Gottis Konning, Hertug udi Sledtziig Holsten Stormahren och Dytmerschen, Grefue udi Oldenburg oc Delmenhorst. Giøre alle witterligt at efftersom worre troe Undersatter Frimend oc Borgerschab paa wort Land Boringholm til denn almindelig Herredag, her udi Wor Kiøbsted Kiøbenhaffn wed deris aferdiget fuldmechtige oc Udskud wed en wistze Anthall aff deris Middel nu samptligen hafue eligeret oc udwald den Høybaahrne Først och Herre Her CHRISTIAN Arffuing til Norge Hertugh udi Sledtziigh, Holsteb Stormahren oc Dytmerschen Grefue udi Oldenburg oc Delmenhorst Woris elskelige Kiære Søn til Provinsiers Regiering, dersom Gud allermechtigste ved saa hafde forskichet af Hans Kierlighed wor død offuer leffuendis vorder efter, da haffuer wi nu derimod paa wor Kongl. Throe och Ære loffuedt och tilsagt, och nu med dette wort obne Bref loffuer och tilsigge, at saadanne derris Beuilling och Wahell iche komme dennem, eller derris Effterkommere til nogen Forkrencheltze paa derris Privilegier och Friheder medens Høybnt. Worris Elskelige kiære Søn schall werre forpligt naar Hans Kierlighed efter vor Død og Affgang indtreder udi en fuldkommen Regiering tilforne at confirmere og stadfeste alle hvis Privilegier og Friheder, som dennem aff worris Forfedre fremfahne Konninger udi Danmarch naadigste undt och giffuerne ere, efftersom her udi Riget er sedwanligt och fremfahrene Konger for Hans K. S. gjort haffuer; detz til bedre (149) Fohwaring at saa fast och ubrødeligen holdis schall udi alle Maader efftersom forskreffuet staar, haffuer Vi ladet henge wor Kongl. Secret her neden forre, och med egen Hand unterschreffuen. Giffuet och schreffuet paa Wort Slott Kiøbenhafn, dend 25. May Ao. C. 1608.

Det Ottende lyder saaledes:

Wii CHRISTIAN den Fierde med Guds Naade, Danmarchis Norgis, Wendis och Gottis Konning, Hertug udi Sledtziig Holsten Stormaren och Dytmerschen, Grefue udi Oldenburg och Delmenhorst, gjør alle witterligt at vi naadigst haffue for gaat anseet, saa och beuilget och tilladt, och nu med dette wort obne Bref beuile och tillade at hereffter och uíndtil Vi anderledis derom tilsigendis worder, mue och schall om Ontzdagen i hver Ugge, holdis Axelthorffue udi Kiøbstederne paa Wort Land Boringholm, som Bønderne paa forskrefne Boringholm en hver til den Kiøbsted hannem nest och beleiligst ligger och ingen anden stedtz sit Korn och andet sine E`Wahre kand udføre och selge, dog at dermed Kiøb och Sahll louligen och effter Recessen saa och Vorris Naadigste derom udgangene Forordninger schulle handlis och omgaais, bedendis och biudendis menige Bønder och Almue offuer forskrefn. Vortt Land Boringholm, at I retter eder effter paa fornte. Dag med nues Eahre I kand hafue at afhende, at søge til forshr. Vore Kiøbsteder paa Wort Land Boringholm, och der efftersom forskreffuit staaer att holde eders Axeltorffue och eders Handell och Wandell at søge och bruge med Borgerne der sammestedt, som det sig eigner och bør, och iche med nogen anden, de schulle igien were forpflicht at holde sahl for schiellig og bilig Kiøb, hvis Kiøbmandtz

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Vahre I til eders Huses Ophold kand behoff hafve, hvor effter sig en hver kand vide at forholde, ladendis ded ingenlunde, giffuit paa Wort Slott Kiøbenhaffn d. 28. Juny Anno 1623.

Og endelig det Niende af denne Indhold:

Wii FRIDERICH den Tredje med Guds Naade, Dannemarchis Norgis, Wendis och Gottis Konning, Hertug udi Sletzwig, Holstein, Stormarn och Ditmerschen, Grefve udi Oldenborg ogc Delmenhorst. Giøre (150) alle witterligt, at vy aff synderlig Gunst och Naade hafver tagit anamit och undfangit, och nu med dette Wort obne Bref, tage, annamme och undfange otz elschelig Borgemestere, Taadmand och mehinge Kiøbsted Mend udi Kiøbstederne paa Wort Land Boringholm udinden wor Kongelig Hegn Fred och Beschiermelse, besynderligen at wille beschotte beschierme handthessue for dagtinge och forsware til ald Rette. Sammeledis haffve wi af samme Gunst og Naade fuldbyrd, sambtøcht och stadfejl alle de Friheder og Privilegier som dennem af Høybaarne Første och Herre CHRISTIAN den Fierde Danmarchis og Norgis Konning ec. Wor Kiere Herr Fader, Sal. Och Høyløslig Ihukommelse, saa och andre Wore Forfædre frembfahrne Konninger udi DanmarchNaadeligen undt giffven och stadfesr erre wed deris Fuldmagt at bliffve udi alle Ord Puncter och Atticler som de udi alle Maader udwiiser, och indeholder; Forbivdendes derfor alle, I hus de helst ere eller were kunde, særdelis wore Fougder, Embidtmend och alle andre fornte. Wore Undersaatter udi Kiøbstæderne paa forn. Boringholm, herimod paa forskrefne deris Friheder och Privilegier, eftersom forskreffuit, staar at hindre eller udi nogen Maade Forfang at giøre under wor Hyldist och Naade. Giffuet paa Wort Slott Kiøbenhaffn den 30 Novembr. Anno 1648.

Hasle

Denne Kiøbstæd ligger i Ruths Sogn, imellem Rønne og Hammershuus, og har efter de rimeligste Meninger sit Navn af Hassel- eller Hessel-Træer, siden strax der ved findes en Hassel-Skov.

TAV. XVI & XVII. Jeg har paa Tav XVI forestillet en Grund-Tegning, og paa TAV XVII en Prospect af denne liden Bye.

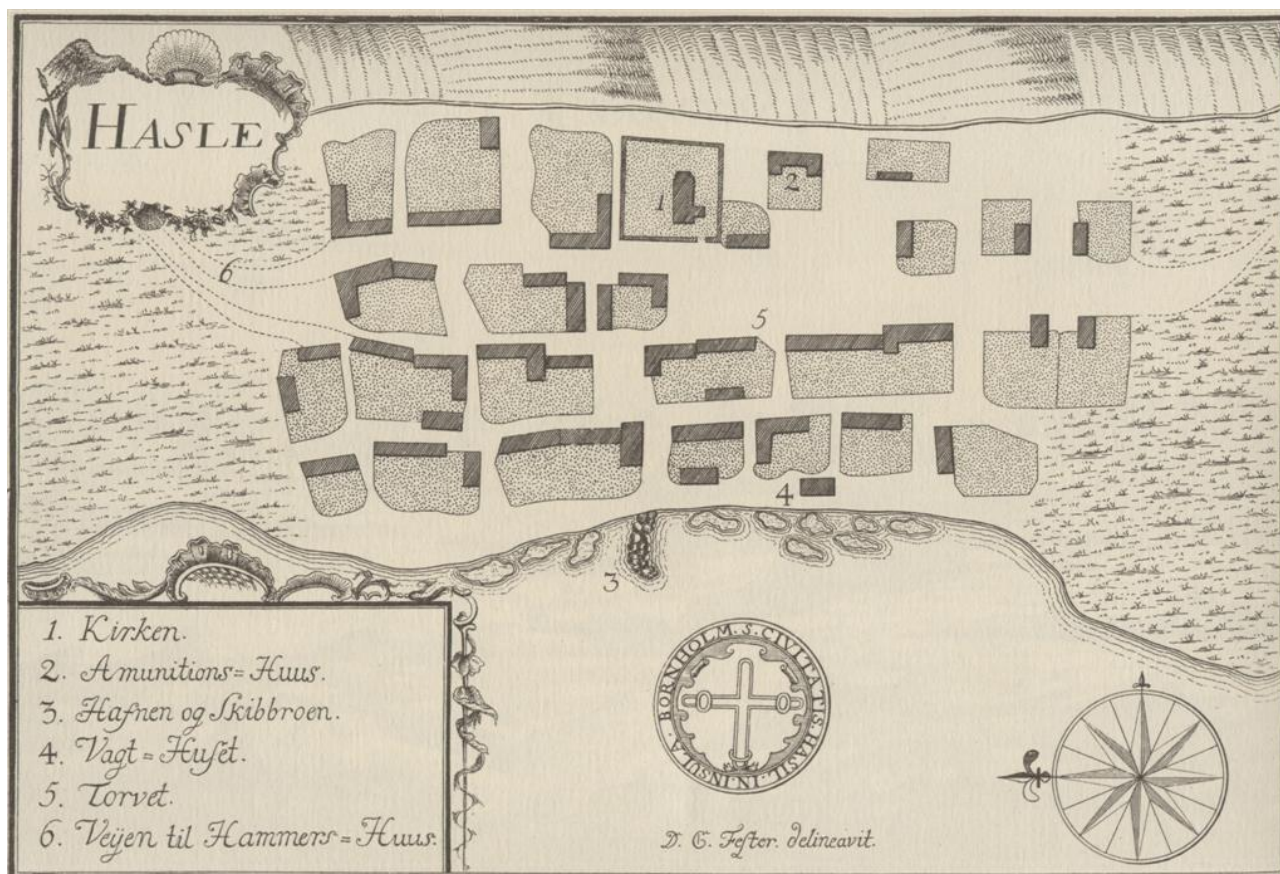
Byens, saa vel som hele Nørre-Herreds Rettergang, holdes her ugentlig hver Fredag; Og var Hasle-Borgere de første, som begyndte at kaste det Svenske Herredømme fra Halsen. (151)

Vaabenet, som Staden fører, sees paa forbemelte Grund-Tegning. TAV XII.

De slags Rødder som hos os kaldes Mor-Rødder eller gule Rødder, Siseres, voxer ingensteds paa Landet af saa god Smag, og i saadan Overflødighed som her, hvorfor og næsten hele Landet med dette slags Rødder herfra forsynes.

I Byen findes ikkun en eneste Brynd.

Ved, eller i dens Kirke, er intet besynderligt at agte, uden Alter-Tavlen alene, som formodentlig er en Levning fra de Romersk-Catholiske Tider, ziret med en stor Deel Bille-Verk, som med rig og stærk forgyldning er forsynet.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

TAV XVI & XVII

Den er dobbelt, saa den kan op- og tillukkes; Den yderste er malet, og den inderste med meget smukt Billed-Hugger-Verk stærk forgyldt, forsynet; Der forestilles i fem Delinger, først oven til paa høire Side Christus, staaende og bliver af Krigs-Knegtene pidsket; Paa venstre Side atter Christus, som af en Krigs-Knegt bliver holt, medens en anden trykker Torne-Kronen ned paa hans Hoved, da den tredje bøier af Spot Knæ for ham; Dernæst neden under i den tredje Afdeling, sees Christus for Pilato, som sidder paa Dom-Stolen, hvor en rekke ham et Kar, hvoraf han toer sine Hænder, hvorved mangfoldige Mennesker ere forestillede, som skal betyde det Jødiske Folk; I den fjerde Afdeling paa venstre Side, sees atter Christus, i samme Skikkelse som sidst ommelt, hvor Jøderne legger Korset paa hans Skuldre; I den femte, mellemste og største Afdeling, forestilles Jesus, hængende nøgen paa Korset, Johannes og Maria ved Siderne staaende; Oven over dem, sees tvende Engle, en paa hver Side af Christo, i flyvende Gestalt, hver af dem holder et Beger i Haanden, hvorudi, fra begge Christi Hænder (152) udløber en Strøm Blod; Engelen paa høire Side, holder desuden et andet Kar, hvorudi Blodet af Christi Side udflyder; Neden under Korset sees atter tvende Engle, hver med sit Beger i Haanden, hvorudi de imodtage Blodet af Christi Fødder; Oven over Christi Billede forestilles Solen paa den høire og Maanen paa den venstre Side; Alle disse Billeder ere stærk forgyldte; Under Christi Fødder ligger et Dødnings Hoved og Been, hvorudi en Slange og en Padde sees liggende.

Paa de yderste Sider af Alter-Tavlen, naar samme som før er meldt, tillukkes, findes otte store Billeder afmalede, og hisset og her, med noget Guld udzirede; Forestillende paa de der værende fire Fløi eller Flagge, fire Mands og fire Qvindes Personer; De fire Mands Billeder forestille: I. En med et Spyd i den høire, og Kalken i den venstre Haand, trædende paa Slangen; Den Anden holder et draget Sverd, træder ligeledes paa en Slange, igiennem hvilken er stukket et Spyd; Det Tredje holder et draget Sverd i den venstre og en Globum i den høire Haand; Det fjerde holder en Bog i høire Haand.

Af de fire Qvindes Personer er En, som holder et Spyd i den venstre Haand; Den anden holder en Fier i den ene og en Tang i den anden Haand; Den Tredje bærer et Huus paa begge Hænder, og den fjerde har et draget Sverd paa den høire Axel.

Bag paa Alter-Ryggen forestilles tvende Fruentimmer malede, over begge staaer nogle Ord, som neppe ere at læse, men synes at være over det ene:

Ego ancilla Domini fiat mihi secundum dictum tuum.

Og over det Andet.

Qvæ gratia plena Dominus virtut: (153)

Gamle Folk berette, at denne Alter-Tavle er til Kirken foræret af en fremmed Skipper, som i stor Livs Fare paa Søen gjorde det Løfte, om vor Herre reddede ham med Skib og Gods, ville han til det Stæds Kirke, hvor han først traf paa, forære den.

Prædike-Stolen er og ret smuk, med endeel Maling Billed-Verk og Forgyldning; Derpaa forestilles Mariæ Bebudelses, Christi Fødsels og Korsfæstelses Historie, hver med et til hver sig passende Bibelsk Sprog, paa Hollandsk skrevet; Ellers findes derpaa følgende Skrift:

Til Guds Kirkes Ziir og Smykke
Hvortil Gud har givet Lykke,

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Dette Gud være æret
Kirken foræret.

Af Holger Pedersen og Giertrud Daniels-Daatter Kröyer Anno 1740
Den 30te July, af hvilke denne Malning alene er bekostet.

I Kirken findes tvende Faner ophængte; Paa den ene staar dette:

Herunder hviler Niels Nielsen Gommelös, Capitain ved Nørre-
Herred udskrevne Compagnie, som døde i Aaret 1664 den 31. Octobr.

Ved Siden hænger hans Kaarde-Skede, Kaarde, og et par Jern-Sporer paa Muren.

Om denne berømmelige Mand meldes i Actionen imod Obrist Printzenskiold.

Paa den Anden staaer:

Hans Kongl. Mayett. Til Danmark og Norge, bestalter Capitain-Lieutenant ved
Hammerhuses, og Christians-Øes Garnison, Adam Krampe, døde den 1te Sept. 1685.
(153)

Han havde en Frøken Maccabeus fra Bornholm til Egte; men blev formedelst hans begangne
Leiermaal, ved Capittels-Retten skilt fra hende den 18. Sept. 1683.

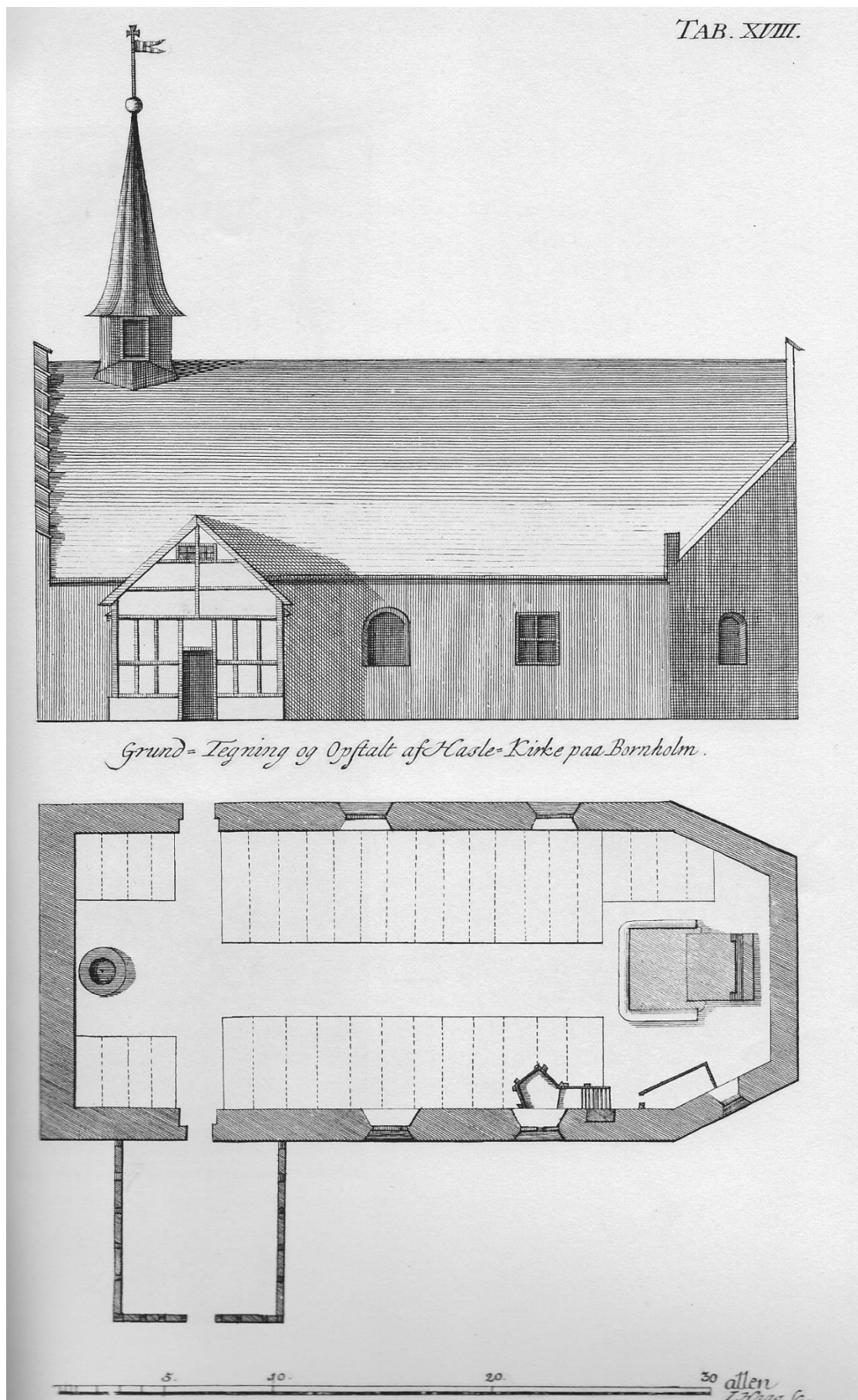
TAV. XVIII. Videre veed jeg ikke om Hasle-Bye at berette, vil derfor til Slutning forevise en
Grund -Tegning og Opstalt af dens Kirke, som paa TAV: XVIII kan sees.

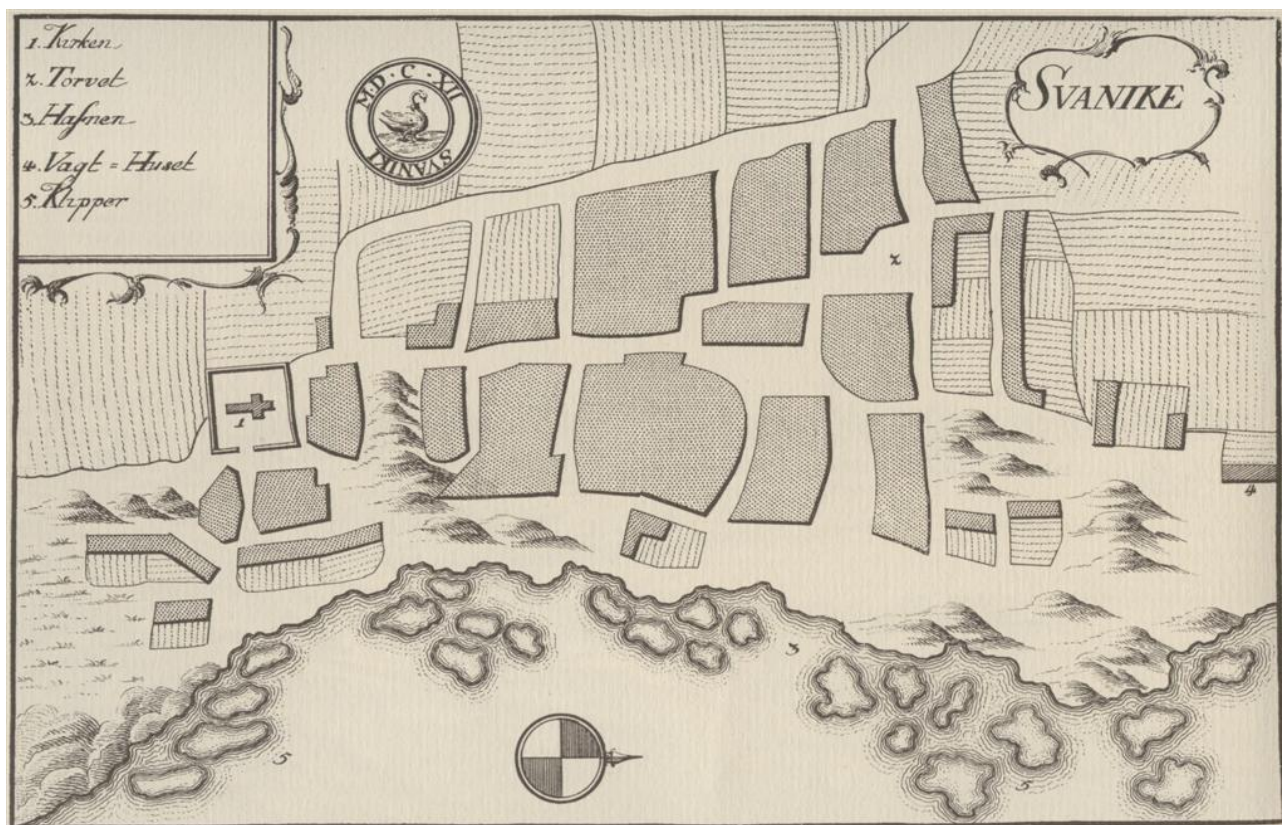
Svanike.

TAV XIX. Og XX. Svanike, eller Svaniker, som i Grund-Tegning paa TAV.XIX og i Prospect paa
TAV XX er forestillet, ligger i Ipsker-Sogn, og dens Kirke betienes af Præsten til St. Ips.

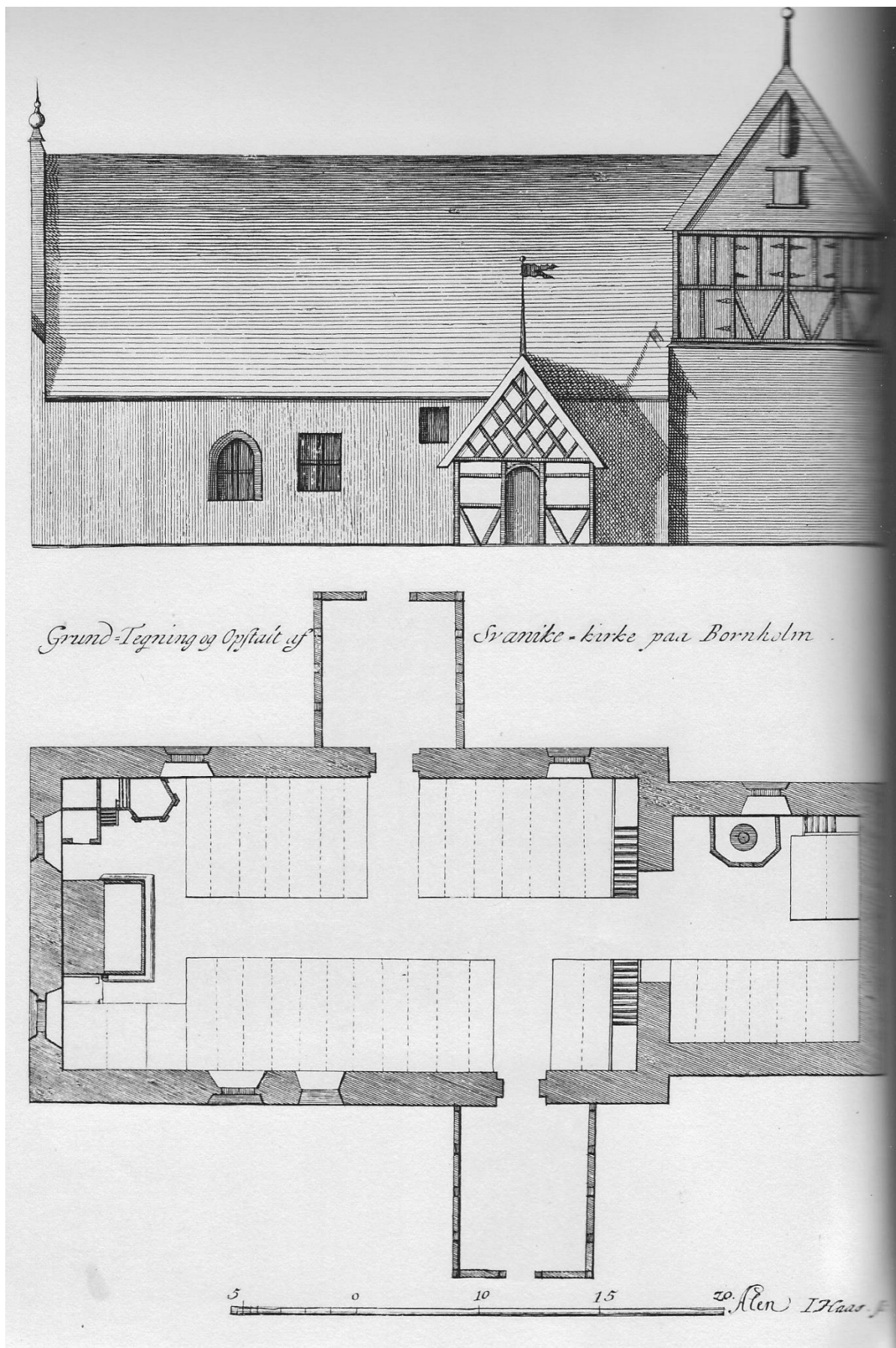
Staden har sit Navn af Svane, Cygno, og Kier, Palude, qvasi Svane i Kier, Cygnus in Palude; Imod
Navnets første Stavelse Svane, er intet at indvende, at jo samme er aldeles rigtig, siden Byen endog
fører en Svane med en Krone om Halsen, i sit Vaaben, som paa forermelte Grund-Tegning TAV.
XIX i Tegning forestilles; Men hvilket Vand eller Kier egentlig har givet Anledning til den anden
Stavelse, bliver nermere at efterforske.

Nogle mene, at Stadens Havn har givet Anledning til hele Navnet, saasom derudi alle smaae Skibe
siges at have kundet ligge saa sikre og trygge, som en Svane i et Kier; Men siden denne samme
Havn med visse Vinde, i sær ved Nordost er meget farlig for Skibe at ligge udi, saa er det meget
rimeligere, at Byen efter ældgammel Sigende har saadant Navn, fordi i gamle Dage har været et
Kier omtrent midt i Byen, hvorudi Svaner paa sine Tider om Aaret opholte sig; Og er øiensynligt, at
Haverne tet omkring det Sted midt i Byen, som kaldes Diget, ere i dette Kier opfyldte; Thi de ere
paa sine Steder endnu megey sumpige, naar ei paaagtes at slige (155) Steder blive med nye
Opfyldninger forsynede, naar fornøden gøres; Ligesom og Diget, der ligger imellem disse Haver,
og har været endeel af dette Kier, er meget sumpig og moratsig, og ikke endog i de hedeste og
tørreste Sommere, aldeles kan tørres; Hvorfore ei heller nogen endnu har paataget sig at opfyldet det,
og anlegge det til noget Brug.

TAV XIX og XX.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Byen har sine Kiøbsteds Friheder, og andre Privilegia af Erke-Biskopperne til Lund, som siden af Kongerne ere blevne stadfæstede; Men alle dens Original- Grevskaber og Documenter, bleve Anno 1610 i Borgemesterens Huus, tillige med Huset og næsten halve Byen lagt i Aske.

Dog skal endnu findes CHRISTIANI Tertii Brev, dateret 1555 die St. Martini Episcopi, FRID Sec. Af 12 Junii 1577. CHRIST. Qvart af 1610 6te April, 1615 1ste Junii 1616 4de Julii, 1623 21. April, og 30. May, samt 28. Junii.

I Havet som her anstøder, fanges stor Mængde af Sild, men ikkun smaa, ligesom de der gemenligen falde paa de Svenske Kyster.

TAV. XXI. Svanike Kirke findes paa TAC. XXI i Grund-Tegning og Opstalt forestillet; Paa Alter - Tavlen, som er af Billedhugger Verk smukt malet og forgylt, læses efterfølgende:

Anno 1600 er denne Tavle gjort og indsat i Svanike-Kirke, til hvis bekostning, er godvilligen givet og foræret af ærlig Mand Mads Knap, Bye-Foged og Kirke-Værge her sammesteds, Thi guode Daler til Guds Ære, Kirken Beprydelse, og deres Ihukommelse.

Alter-Klædet er med Guld og Sølv broderet, og sees derpaa af lige Arbeide Lands Dommer Müllers og Frues Vaabener, med disse hosføjede Bogstaver A. A. M. og M. M. H. Anno 1688. (156)

Paa Messe-Haglen er et Kors med Guld og Sølv broderet, hvorved sees disse Bogstaver P. K. F. Poul Koefod M. M. H. D. 1674.

Paa Skrifte-Stolen staaer:

Pastore Loci D. Johanne Dominici Ao 1701.

Paa Opgangen til Prædike-Stolen læses dette:

Anno 1685 er denne Prædike-Stoel opbyggt og beprydet Hr.

Hans Dominici Pastore Loci, Hr. Poul Kofod Borgemester, Peder,

Kofod Raadmand, Anders Thiesen Raadmand, Zander og Dich

Bye-Fodet.

I et gammelt Skab med Jern-Sprinkelverk for, og en Træ-Dør udvendig, forvares Kalk og Disk, som er af Sølv, og en gammel papistisk Monstrantz af Kobber forgylt, med Laag og Spiir paa; Paa samme Skabs udvendige Træ-Dør staaer disse Bogstaver: B. J. B.

Ved Prædike-Stolen findes en Tavle paa Muren ophængt, hvorpaa læses denne Skrift:

Anno 1687 den 7. May, er den Stormægtigste Monark, over Danmark og Norge, Konning CHRISTIAN den Femte, til en Glædelig Almindelse for nu værende og efterkommende Indbyggere Her til Bornholm, med en Eacadre af sex Fregatter ved Sandvig an-Kommen; geleidet af efterskrevne Herrer, nemlig Hans Høye Excellence Herr. Statholder i Norge, Ulrich Friderich Guldenlöwe, Hans Hæygrævel Excellence Geheime Raad og Ober Jegermeste Hr Conrad von Reventlaw, Hans Excellence Geheime Raad og General – Admiral – Lieutenant Hr. Niels Juul: Hans Excellence Hr. Geheime-Raad Rumohr; Hr. Ober-Kammer Junker Adam von

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Knudt, Ridder; Hr. Admiral Henrich Span Ridder, Hr. Etatz-Raad og Krigs-Secretaire Jens Harboe; Ha Ober-Rente-Mester (157) Peter Brandt, Ridder; Hr. Marchal Rab; Kammer-Juncker von Stökken; Forskiærer Paske von Negendanch;; Mund-Skienk Monfieur Dyiseldorp. Fregatternes Navne ere: Elephanten hvorpaa Hans Kongl. Mayest. Var Selv; Packan, Schwermeren, Blaae Heyre, Mynden, og Macrellen; Efter at Hans Kongl. Mayest. Havde bisset Slottet Hammerhuus den 8de May reyste Hans Mayett. Samme Dag derfra igiennem Rönne og Nexöe til denne Bye, hvor Borgerskabet stod i Gevær, og tog imod Hans Mayett. Med trende Ære Salver. Paa den Yid var Hæyædle og Velbaarne Johan Diderich von Wetberg Obrister, Ober-Commandant og Amtmand Her paa Landet; Ædle og Velbyrdige Ancker Müller, hos hvilken Hans Maytt. Logerede, Vice Lands-Dommer; Hr. Hans Domonici Sogne-Præst til Ipsker og Svanike Menigheder, Anders Thieff Stads-Capitaine, her sammesteds; Og som Hans Mayett. Var Her i Byen indtil d. 10 May imod Aften, og imidlertiid besaae Denne Kirke, er Hans Mayett. Haaen herfra til Skibs, over til Fæstningen Christiansöe; da er dette til en ævig Hukommelse opsadt Konge skee Lykke; Konge leve længe!

Paa en Tavle paa Muren over Fruentimme Stolene, læses følgende:

Diese Thafell. Hat der Ehrbare Andreas Theiss, Burger und Raths Vorwandter in Svanik, seine Ehr und Tugendfahme Fruen Selige Elsebe Kauffutz Tochter (skal være Koefods-Datter) zu einem Gedächtnitz lassen versertige, ist gestorben Ao. 1672. d. 3. Febr ihres Alters gewesen 35 Jahr; 1676.

Paa samme Epitaphio er Christus paa Korset afmalet, med en Deel Mands- og Qvindes Personer, staaende omkring Korset.

Paa Funten sees en Deel Maling med denne Overskrift:

Gud lønne dem i Paradies
Da mand skrev Sexten Hundred Aar
Og firesindstive og toe hos staar
Guds Navn til Log og Kirkens Ziir. (158)

Blant andet, sees ved Funten fire i Træ udskaarne Billeder, hvoraf det ene forestiller Maria med Barnet, paa hendes Bryst er en Dør, hvor inden fore er et lidet huult Rum.

Paa den største Lyse-Krone findes Koefods Vaaben, med en Koe-Fod udi, og derved denne Skridt:

Denne Krone forærer Poul Kofoed med hans kiære Hustrue Mag-Dalena Margretha Heslersdatter Gud til Ære og Kirken til en Ziir-Rat. Anno 1673.

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Paa den anden Krone findes tegnet:

Anno 1673 den 4ten Dec. Des Abends, zwischen acht und neun Uh
Ren verundlückte alhie an Schwanick Johan Henning Burger aus
Lübek, und hat diese Kronen zur Ehre Gottes, und der Kirchen
zum Zirat verehret.

Paa Kirkens Loftet findes Christi Lidelses Historie afmalet, hvorhos læses dette:

Dette Herrens Tempel og Guds Huus haver Erlige og Velfor-
Standige Mænd, Pouel Kofod Borgemester, Peder Kofod, David
Wolssen. Anders Thiessen Raadmænd, med deris dyderige Hustruer
Magdalena Poul Kofods, Elsebe Peder Kofods, Karina David Wolfs
Ladet paa deres egen Bekostning staffere og male, Gud i Himmelen
Til Ære, og Kirken til Zirat, som skeede Anno 1674.

Paa den første staaer et Vaaben med aaben Hielm afmalet, med Overskrift:

Dero So Denne March und Norwegen Königlich Maiestæts bestalter
Hauptmann auf Borringholm, über Øster-und Synder-Herretz
Stard Anno 1654 d. 15 Sept. Øtatis suæ 50. (159)

I Vaabenet er et Kors tvers over, med et Blomster i hver af de tre Hjørner, men i det fjerde et Hierte;
Trint om Vaabenet er en Laurbær-Krands, derunder sees et Vaaben som næsten er udslidt, men som
synes at være Johan Liege.

Paa den anden Fane staaer et Vaaben med Overskrift:

Til Danmark og Norge, Hans Kongl. Mayetts. Velbestalter
Lieutenant under Mandhaftig Capitaine Jens Kofod over Øster og
Synder Herreds Compagnie til Fods, den Erlig og Mandhafte
Mand David Becke, døde her i Svanike, d. 2. Juny 1672 i hans Al-
ders 67- Aar, og ligger her begravet.

I Vaabenet sees et Dyr af Brun Farve, som skønnes at være en Bavian, samt en aaben Hielm, med
en Laurbær- Krands omkring.

Paa den tredje findes et Vaaben med Overskrift:

Anno 1668 den 28. Marty ist alhie gestorben det Ædel Vesten und
Wohl, andhaften Johan Adolph Saulfeldt, in seinen Alter 35 Jahr;
Dero zu Denemarch Norwegen Königlich Maiestets Bestalet
Lieutenant unter der geworben Infanterie, unter Hr. Capitain
Herman Boltz Cmpagnie; Der Seel Gott gnädig sey!

I Vaabenet staaer trende Bøsser, med en aaben Hielm over, og en Laurbær-Krands der omkring.

Paa Mandfolke Pulpituret sees Kong FRIDERICH den Fierdes Navn, men denne Inscription:

Den Naadige Guds Navn, til ævig Lov og Ære
Og deres Siæle Gavn, som Naadens Ord vil lære

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Og denne Kirke til Zirat og meere Rom
Ja til Eksempel paa, at være meere from. (160)
Da Rigernes Monarch, var FRIDERICH den Fierde
Hr. Biskop Christen Worm, i heele Stiftet lærde
Da Oberst Hr. Niels West, var Landets Comandant,
Og Hr. Hans Ancher Provst, var Kirke Visitant.

Paa det andet Pulpitur, sees Dronning Annæ Sophiæ Navn, med denne Skrift:

Da Hr. Niels Friderich Hiort Meenighedens Hyrde
For begge Sogner bar, sit hellig Embeds Byrde
Blev repareret smuckt, vor Hellige Guds Huus
Giort høyere med Kalk, med Steen, med Tegn og Gruus
Ved Jacob Kofods Hielp og Tilsuun, som er ærlig
Vor Kirkes Værge var, thi gjorde hand den herlig
Med dobbelt Pulpitur, for Mand og Qvinde Kiøn
Foræret, ære Gud ham med stor Naade Løn
Anno MDCCXXV.

Under Loftet hænger et Skib, paa hvis ene Side findes malet:

Schiffer Henrich Krus, og paa den anden Side: H. B. M. Pagel Koføht.

Paa en Liig-Steen paa Kirke-Gulvet findes denne Skrift;

Denne Steen haver Ærlig Mand Hans Dich, Borger udi Svanike
Ladet legge her i Svanike Kirke formedelst sin egen Bekostning, under
Hvilken Steen, hand med sin kiære Hustrue Johanne Jens Datter,
Ager at hvile deres Been, naar Herren vil de skulle skilles fra
Denne Verden; nu her udhuggen Aar 1622. Gud give det maae
Blive den Christelige Kirke til Ære, og os til Salighed, amen! Og
Døde Hans Dich d Anno S. Johanne Hans Dichs døde d.
XIV: Sept. Ao 1627. hvis Gud haver.

En anden Liig-Steen har denne Inscription med Svenske Bogstaver: (161)

Liffens Krone jeg naaer
Og Ære Krands af Jesu faaet.

I det Søndre Vaaben-Huus, findes fire Liig-Stene, paa den ene staaer dette:

Af Adams og Eva Fald y Paradis, og
Slangens List kom Døden ær os vitz.

Og der under et Bibelsk Sprog.

Paa den anden Steen, findes denne Skrift:

Denne Steen hører mig David Wolssen, og min kiære Hustrue
Karine Dirichs-Datter, og begge vores Arvinger til, og ligger her-

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Under begravnen vores Søn Albret Wolssen, som blev formedelst sin Troskab skyld til sin Herre Konge og Fæderne Landet, af de Svenske ihjelslagen for Nexøe, den Tiid Landet blev dem opgit, Som skeede d. 9. Juny 1645.

Paa den tredje Liig-Steen staaer dette:

Herunder ligger begravnen ærlig og Velfornemme Mand Sander Dich, Borger og Indvaaner i Svanike paa Bornholm, og er Barn-fød i Schottland i Deukert, som salig udi Herren hensov d. 12 May Ao. 1612 i hans Alders 41. Aar.

Paa den fiende Steen staaer:

Denne Steen og Stæde tilhører mig David Wolssen, og min Hustrue Karine Dirichs-Datter og deres Arvinger, og so ligger her- Under begravnen Elsebeth Davids-Datter, hvis Siæl Gud haver;

Memento mori.

Paa Kirke-Gaarden findes og nogle Liig-Stene.

Paa en staar den Skrift: (162)

Ædle og Mandhafte Morten Kofoed, Stads-Capit i Svanike som Døde den og hans første Hustrue Dyddædle Matrone Elisabeth Augusta Muller, som døde d. 2 July 1691. Saa og hans Anden Hustrue Dyddædle Matrone Anna Catharina Krisch som døde den 31te July 1795 have samptlig herunder Hvile-Stæd for deres Legemer, men deres Siæle have Hvile i Himmelen.

En anden Liig-Steen, er meget gammel og sønderslagen, hvorpaa findes en Deel Bildhugger Arbeide, men intet er derpaa at Kiende, enten Skrift eller Aarstal; Den sidste som derunder er bleven begravnen, er Lieutenant Jacob Kofoed, som døde den 17 Aug. 1732.

Endnu en Liig-Steen af lige Beskaffenhed som nysommelte, hvorunder er begravnen Herman Kofoed.

Paa en Steen findes denne Skrift:

Herunder hviler i Herren, ærlig Qvinde, salig Catharina Jochums-datter, som er Barn-fød i Colberg af ærlig ægte Forældre; Fade-ren ved Navn Jochum Brandt Moderen ved Navn Catharina Jochum Brandts, som døde Ao. 1653 d. I. Marty Gud give hende &c &c.

Paa Kirke-Vindverne ere endeel Vaabener eller Bo-merker og Navne malede i Ruderne, hos hvilke alle staaer det Aarstall 1594.

De Navne som endnu hist og her paa Ruderne kan læses ere disse:

Madtz Knap; Pawel Simen, Peter Westen, Sander Grigge, Rödtkert, Kamer, Jochim Dreyer - - - Skiæg, Pavel Buske; Clawes Meideborg, Hans Westval, Asmus Kolebarc. (163)

Laurids de Thurah: Bornholms Beskrivelse 1756 Del III

Ved hvert Navn staaer, som sagt, et Bo-merke, og det forommelte Aarstal 1594.

Paa den største Klokke læses efterfølgende:

Der Konning FRIDERICH den Fierde Kronen bar
Og Waldemarus Reetz paa Landet Amtmand var
Blev jeg af Konstners Haand, omgiort paa nye med Fliid
Ved Ancher Mullers Hielp, Landsdommer samme Tid.
Præst Hans Dominici, Bye-Foged Anders Fyhn
De gav ogsaa dertil, med alle dem i Byen.

Anno MDCCI. D. 16. Juny

Fecit Daniel Henrich Grædener, Arndt Torkuhl
Anders Pedersen R. K.

,

Paa den anden Klokke er denne Skrift:

Der jeg og Syster min, snart havde stumme Minde
Og derfor ey med Lyst til Kirken lutte kunde.
Guds Børn efter der Pligt gav af Formue frie
Til at omstøbe os, det heele Borgerie
Biskop var Bornemand, der Provsten Morsing vilde
At vi skuld støbes om, for ey at lyde ilde
Værge for Kirken var da samme Tiid Hans Dich
Som og sin Omsorg bar, før dette kom i Skik.

Anno MDCCI. D. 16. Juny Fecit Daniel Henrich Grædener Arendt Torkuhl

Fortsættes i Del 3

.